

UILYAM FOLKNER ASARLARIDA ZAMON VA MOKON MASALASI

Tojiboyev Doniyor Odiljon o'g'li

*Is'hoqxon Ibrat nomidagi Namangan davlat chet tillari instituti,
filologiya fakulteti, ingliz tili va adabiyoti kafedrasida o'qituvchisi*

Annotatsiya. Uilyam Folknerning fantastikasi vaqt va makonni kompleks tadqiq qilish bilan mashhur, ayniqsa uning tasviri ichida Amerika Janubi. Ushbu maqola Folknerning asosiy asarlarida ushbu tushunchalarni aks ettirishga bag'ishlangan bo'lib, uning vaqt (chiziqli bo'lmagan rivoyat, orqaga qaytish) va kosmosni (Yoknapatavfa okrugining jismoniy va ijtimoiy geografiyasi) manipulyatsiyasi xotira, tarix va insoniyat tajribasining kengroq mavzularini tasvirlashga xizmat qiladi. Tadqiqot tovush va g'azab, Absalom, Absalomni yaqindan o'qishni o'z ichiga oladi! va avgust oyida yorug'lik Folknerning adabiy texnikasini ta'kidlash uchun, tegishli ilmiy tahlillarga asoslanib.

Kalit so'zlar : Uilyam Folkner, vaqt, makon, chiziqli bo'lmagan hikoya, Yoknapatavfa okrugi, modernizm, Janubiy adabiyot, xotira, tarix.

Uilyam Folkner Amerika adabiyotidagi eng muhim modernist yozuvchilardan biri sifatida tanilgan, ayniqsa vaqt va makonga innovatsion yondashuvlari tufayli. Uning xayoliy dunyosi, birinchi navbatda xayoliy Yoknapatavfa okrugi, Janubiy tarix va madaniyatning mikrokosmosi bo'lib xizmat qiladi va vaqtinchalik disjunksiyalar va qatlamli fazoviy dinamikalar bilan chambarchas bog'liqdir. Folkner asarlaridagi vaqt ko'pincha egilib, ilmoq va sinib, inson xotirasi va tarixining sub'ektiv tabiatini aks ettiradi. Shu bilan birga, kosmik ijtimoiy, iqtisodiy va irqiy ierarxiyalar bilan chuqur bog'liqdir, ayniqsa ular qullik merosi, fuqarolar urushi va qayta qurish bilan bog'liq. Ushbu maqola Folkner ijodidagi vaqt va makonning rolini o'rganib chiqadi, uning rivoyat tuzilmalari va geografiyani tasvirlashi kengroq tematik tashvishlarga qanday hissa qo'shishini tahlil qiladi.

Ushbu maqolada Folknerning vaqt va makondan foydalanishini o'rganish uchun matn tahliliga e'tibor qaratib, sifatli yondashuv qo'llaniladi. Tanlangan asarlarni, xususan ovoz va g'azab, Absalom, Absalomni yaqindan o'qish orqali! va avgust oyida yorug'lik, men Folknerning hikoya strategiyalari uning tematik tashvishlariga qanday hissa qo'shishini ko'rib chiqaman. Ushbu o'qishlar Folknerning texnikasini kengroq adabiy va tarixiy doirada kontekstlashtirish uchun ikkinchi darajali stipendiya bilan to'ldiriladi. Tahlil shuningdek, modernistik adabiy konvensiyalarning Folknerning vaqtinchalik va geografiya bilan tajribalariga ta'sirini ko'rib chiqadi.

Uilyam Folknerning asarlari, xususan uning xayoliy Yoknapatavfa okrugidagi romanlari vaqt va makonni boy o'rganishni taqdim etadi. Uning hikoya qilish texnikasi

ko'pincha ikkala elementni ham an'anaviy hikoya qilishni qiyinlashtiradigan usullar bilan birlashtiradi. Folknerning vaqt va makon bilan qanday aloqasi borligi haqida umumiy ma'lumot:

Chiziqli bo'lmagan vaqt:

Folkner parchalangan va chiziqli bo'lmagan vaqt jadvallarini ishlatishi bilan tanilgan. "Ovoz va g'azab" va "Absalom, Absalom!", voqealar xotira, travma va sub'ektiv tajribaning murakkabligini aks ettiruvchi bir-biridan ajralib turadi. Ushbu hikoya texnikasi o'quvchilarga vaqtni belgilar tomonidan qanday qilib boshqacha qabul qilinishini his qiladi, ba'zida o'tmishning hozirgi vaznini ta'kidlaydi.

- Ong oqimi: Folkner qahramonlarning ichki fikrlarini tasvirlash uchun tez-tez ong oqimidan foydalanadi. Bu o'tmish va hozirgi zamon o'rtasidagi chiziqlarni xiralashtiradi, chunki belgilar ko'pincha ongida turli vaqt davrlari orasida siljiydi va vaqtinchalik tuzilishda suyuqlik hissi yaratadi.

- Vaqt tsiklik sifatida: Folkner dunyosida tarix ko'pincha takrorlanadi. Janub merosi, xususan uning qullik tarixi va oqibatlari takrorlanadigan mavzuga aylanadi. Folknerning "Ovoz va g'azab" filmidagi Kventin Kompson singari personajlari o'tmish tomonidan ta'qib qilinmoqda, bu vaqt chiziqli emas, balki tsiklik ekanligini, o'tmish doimo hozirgi kunga kirib borishini ko'rsatmoqda.

Kosmik-Yoknapatavfa Okrug:

Folknerning Yoknapatavfa okrugini yaratishi uning kosmosni o'rganishining muhim qismidir. Ushbu xayoliy Missisipi okrugini uning ko'plab asarlari uchun sharoit bo'lib xizmat qiladi va Folknerga shaxslar, jamoalar va er o'rtasidagi munosabatlarni o'rganishga imkon beradi.

- Mintaqachilik: Folkner o'z asarlarini o'ziga xos, xayoliy geografiyaga asoslab, Janubning ijtimoiy, iqtisodiy va irqiy dinamikasini aks ettiruvchi kuchli joy hissini beradi. Sozlama o'ziga xos xarakterga aylanib, unda yashovchilarning hayoti va taqdirini shakllantiradi.

- Belgilar va hodisalarning o'zaro bog'liqligi: belgilar va oilalar turli xil asarlarda paydo bo'lib, mahkam bog'langan, insular dunyo tuyg'usini yaratadi. Yoknapatavfa odamlarining o'zaro bog'liqligi hech kim haqiqatan ham izolyatsiya qilinmagan degan fikrni ta'kidlaydi; ular yashaydigan makon umumiy tarixlar, jarohatlar va kurashlar bilan to'ldirilgan.

O'tmish makon sifatida:

Folkner asarlarida o'tmish deyarli hozirgi zamonga qaraganda yorqinroq bo'lgan belgilar yashaydigan deyarli jismoniy makondir. Masalan, "Absalom, Absalom!", rivoyatning aksariyati Sutpenlar oilasi tarixini birlashtirish atrofida. Belgilar to'liq uning changalidan ozod olmadi, o'tmish kosmosda tuzoqqa etiladi.

- Xotira va idrok: Folkner qahramonlarining o'tmishdagi voqealarni idrok etishi va qayta tiklashi vaqt va makonning sub'ektiv tabiatini ta'kidlaydi. Ularning xotiralari

har doim ham ishonchli emas va turli xil belgilar ko'pincha bir xil voqealarning qarama-qarshi xotiralariga ega bo'lib, bu haqiqat va idrok o'rtasidagi chegarani xiralashtiradi.

Parchalanish va turg'unlik:

Folknerning janubida jismoniy makon ko'pincha chirigan, fuqarolar urushidan keyingi Janubning axloqiy va ijtimoiy tanazzulini aks ettiruvchi sifatida tasvirlangan. Bu parchalanish statik, deyarli muzlatilgan vaqt tuyg'usini anglatadi, bu erda taraqqiyot imkonsiz bo'lib tuyuladi. Bir paytlar katta bo'lgan plantatsiya uylari, ular vakili bo'lgan eski ijtimoiy buyurtmalar singari qulab tushmoqda.

- Janubiy gotikaning roli: Folknerning Janubiy gotika elementlaridan foydalanishi uning makon va vaqtni o'rganishini kuchaytiradi. Chirigan Sozlamalar, grotesk belgilar va uzoq muddatli halokat hissi o'tmishidan qochib qutula olmaydigan vaqt ichida qamalgan Janubni tasvirlashga hissa qo'shadi.

Folkner asarlari vaqtning ravonligi va kosmosning inson tajribasini shakllantirishdagi ahamiyati bilan chuqur bandlikni ochib beradi. Uning rivoyatlari o'quvchilarni vaqtni sub'ektiv ravishda qanday boshdan kechirishi va makon—ham jismoniy, ham psixologik—shaxslar va jamoalarga qanday ta'sir qilishi va qamrab olishi haqida o'ylashga undaydi. Folkner o'zining murakkab hikoyalari orqali vaqt va makon bir-biri bilan chambarchas bog'liq bo'lgan dunyoni yaratadi va o'z qahramonlarining taqdirini shakllantiradi.

Folknerning vaqt va makonni o'rganishi uni nafaqat modernistik an'analar doirasida joylashtiradi, balki uni zamondoshlaridan ham ajratib turadi. Uning o'ziga xos yondashuvi Janubiy tajribani, xususan tarix va xotiraning irq, sinf va o'ziga xoslik masalalari bilan qanday kesishishi nuqtai nazaridan yanada aniqroq o'rganishga imkon beradi. Vaqtni beqarorlashtirish orqali Folkner o'quvchini haqiqat va tarixning mohiyatini shubha ostiga qo'yishga majbur qiladi, uning kosmosni murakkab ko'rsatishi esa janubdagi geografiya va madaniyat o'rtasidagi ajralmas aloqalarni ochib beradi.

Bundan tashqari, Folknerning vaqt va makonga munosabati tarixdagi jarohatlarga, xususan qullik va fuqarolar urushi merosiga javob sifatida tushunilishi mumkin. Uning romanlaridagi ajratilgan vaqt jadvallari Janubiy shaxsning singan tabiatini aks ettiradi, uning xayoliy okrugining chirigan joylari esa eski Janubning keng pasayishini aks ettiradi. Shu tarzda Folkner asarlari Janubiy mifologiyani tanqid qilishni ham, insonning ahvoli to'g'risida chuqur mulohaza yuritishni ham taklif etadi.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, Folknerning badiiy adabiyotidagi vaqt va makonga munosabati xotira, tarix va o'ziga xoslikni o'rganish uchun kuchli vosita bo'lib xizmat qiladi. Uning chiziqli bo'lmagan rivoyatlari va juda batafsil sozlamalari insoniyat tajribasining murakkabligini ochib beradi, shu bilan birga Janubiy tarix va madaniyatni

tanqid qiladi. Kelajakdagi tadqiqotlar Folknerning fazoviy tasavvurlari va uning irq haqidagi qarashlari o'rtasidagi bog'liqlikni, xususan, Amerika adabiyotidagi geografiya, tarix va irq chorrahasidagi so'nggi stipendiyalar asosida yanada o'rganishi mumkin. Bundan tashqari, Folknerning boshqa modernist yozuvchilar bilan bir qatorda vaqtga bo'lgan munosabatini qiyosiy tadqiqotlar Virjiniya Vulf yoki Jeym Joys, uning ishiga ta'sir ko'rsatadigan kengroq adabiy oqimlar haqida qo'shimcha ma'lumot berishi mumkin.

Adabiyotlar.

1. Фолкнер У. Собрание сочинений: В 6 т. / Пер. с англ. – М., 1985.
2. Фолкнер У. Статьи, речи, интервью, письма / Пер. с англ.; Сост. и общ. ред. А.Н. Николюкина. – М., 1985. – 483 с.
3. Фолкнер У. Притча: Роман / Пер. с англ. Вознякевича // Подъем. – 1989 – № 10 – С. 74–114; № 11 – С. 85–109;
4. Анастасьев Н.А. Владелец Йокнапатофы. – М.: Книга, 1991. – 415 с.
5. Анастасьев Н.А. Контрапункт: (Судьба гуманизма в литературе XX века) // Вопр. литературы. – М., 1991. – №5 – С. 84–116.
6. Анастасьев Н.А. Фолкнер: Очерк творчества / Н. Анастасьев. – М.: Художественная литература, 1976. – 223 с.
7. Бахтин М.М. Проблемы поэтики Достоевского. – 4-е изд. – М.: Советская Россия, 1979. – 318 с. 8. Бердяев Н.А. Миросозерцание Достоевского / Николай Бердяев. – Paris: Умса-Press, 1968. – 238 с.